

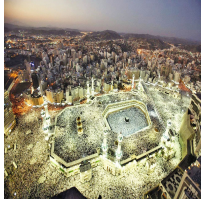
Д. В. Шестопапець, С. Я. Мухамедзянов

Іслам

ІСЛАМ (з араб. – покірність, віддання себе Богу) – одна зі світових релігій. Виник у 7 ст. в Аравії за значного впливу християнства та юдаїзму при розкладі патріарх.-общин. ладу, політ., етніч. і культур. консолідації араб. світу, формуванні класич. [арабської мови](#). Поширений у країнах Близького й Серед. Сходу, Пд.-Сх. Азії, Африки та на о-вах Філіппін. архіпелагу. Засн. І. – пророк Мухаммед (бл. 570–632), який склав священну книгу [Коран](#) на основі одкровень Аллаха, записаних від нього упродовж 23-х р. Особлива увага ранніх мусульман до питань права і зовн. обрядовості знайшла відображення у 5-ти осн. віровченнях: визнання єдиного божства й пророчої місії Мухаммеда, молитва («сала́т»), піст («са́ум»), податок на користь бідних («за́кят») і паломництво («ха́дж»). Проте ідейні розходження серед мусульман призвели до того, що вже у серед. 8 ст. в І. виникло 5 осн. течій: харіджізм, шиїзм, мурджиїзм, мутазилізм та сунізм. Кожне з угруповань обстоювало своє вчення як єдино вірне, через що питання правовірності згодом стало однією з центр. проблем мусульм. богослов'я. Теократ. характер вчення Мухаммеда донині є ідеалом «мусульм. правління» та стверджує неподільність духов. і світської влади в руках глави мусульм. громади (див. [Імамат](#)). Ототожнення реліг. і нац. у масовій свідомості мусульман, з одного боку, та уявлення про мусульм. єдність, засн. на гол. ідеї І. про єдиного божства, з ін., зумовили формування теорії «іслам. шляху» розвитку (див. [Ісламизм](#)). В Україні І. значно пошир. у Криму, що пов'язано з завоюванням п-ова 1242 монголо-татарами (див. [Кримські татари](#)), послідовниками сунізму. Мусульм. духовенство Крим. ханства очолював муфті́й як вища духовна особа після халіфа – турец. султана. 1783 Крим приєднано до Рос. імперії, яка утищувала татар, що сповідували І., не лише економічно, а й духовно, зокрема руйнуючи молитовні будинки. Так, станом на 1786 у 6-ти містах і 1474-х селах Криму було понад 1600 мечетей, 1855 їх кількість скоротилася до 1492, 1864 – 803, 1890 – 737, після закінчення 1-ї світової війни – 632. До того часу п-ів залишила 161 тис. мусульман. Станом на 1917 татари складали 36,6 % сільс. і 11,3 % міського насел. Криму. Водночас наприкінці 19 – на поч. 20 ст. пром. р-ни України почали активно заселяти ін. сповідники І., зокрема поволз. татари й башкири. Згодом постали мусульм. громади у Донецьку, Харкові, Дніпропетровську, Одесі та Києві. Зі встановленням більшов. влади й прийняттям 1919 декрету про [відокремлення Церкви від держави](#) мечеті передали мусульм. громадам, проте у 1930-х рр., із нагнітанням атеїст. пропаганди й переслідувань священнослужителів, мусульм. молитовні споруди

переважно під приводом їх незадовіл. сан.-тех. стану або руйнували, або ж передавали колгоспам під склади, клуби, школи, хати-читальні тощо. 1937 у Криму ще діяло 23 мечеті, які наступ. року закрито (донині на п-ові збереглося 72 мечеті дореволюц. побудови, з яких 38 повернуто мусульм. громадам). Нині чисельність етніч. мусульман в Україні – бл. 500 тис. осіб. Частка іноз. громадян, які сповідують І., та новонавернених українців достеменно невідома. Найбільшу етнічну групу складають крим. татари (бл. 250 тис. осіб), також представлені поволз. татари (бл. 73 тис. осіб, тер. компакт. проживання – Донец. та Луган. обл.), азербайджанці (бл. 45 тис. осіб), узбеки й ін. етнічні групи Центр. Азії та Кавказу (загалом 40 різних етніч. груп). Більшість мусульман України є представниками суніт. гілки І. та належать до ханафіт. школи мусульм. права. Громади шиїтів об'єдн. в організацію «Байт азЗахра» (Луганськ). Також в Україні діють суфій. ордени, зокрема ріфаїї та кадарії. Становлення іслам. організацій в Україні почалося відразу після проголошення держ. незалежності 1991 та стало частиною заг. реліг. відродження пострадян. періоду. За відсутності церк. структури інституалізація І. відбувається у формі духов. управлінь, а також організацій інновац. типу, які координують реліг. життя мусульм. громад. Станом на 1 січня 2011 в Україні зареєстровано 6 духов. управлінь: [Духовне управління мусульман Криму](#) (ДУМК), що охоплює 610 громад (з них 351 зареєстрована); [Духовне управління мусульман України](#) (ДУМУ), що об'єднує 109 громад різної етніч. приналежності (переважно діаспор Центр. Азії та Кавказу) та є найбільшим провідником суфій. І. в Україні; Духов. центр мусульман України (засн. 1994) – 19 громад поволз. татар, розташов. переважно на Донбасі; Київ. муфтіят (засн. 2007) – 16 татар. громад Києва та ін. міст України; Духовне управління мусульман України «Умма» (засн. 2008), що діє при організації [«Арраїд»](#) (нині Всеукр. асоц. громад. організацій «Альраїд») та об'єднує 20 громад із різних регіонів України; Духов. центр мусульман Криму (ДЦМК, засн. 2010) – організац. відгалуження ДУМУ на Крим. п-ові. Окрім тих, що входять до складу духов. управлінь, значну частину складають автономні мусульм. громади. Серед організацій інновац. типу найдієвішою є «Арраїд», яка об'єднує мусульман-іноземців, переважно студентів. З-поміж транснац. мереж. структур на території України найбільшу активність проявляє «Хізбу-т-тахрір» («Партія визволення»). Мусульм. інституції провадять реліг., соц. та культурну діяльність, мають кілька видавн. центрів («Аль-Ансар», «Аль-Іршад»), випускають період. вид. рос., укр. та араб. мовами: г. «Хидает» (ДУМК), «Минарет» (ДУМУ; обидві – від 1994), «Арраїд» («Альраїд», від 1997), «Умма» (ДУМУ «Умма»), «Мирас» (ДЦМК; обидві – від 2009), ж. «Украина и Исламский мир» (Київ. муфтіят, від 2008) та ін. Діють кілька навч. закладів, зокрема Київ. іслам. університет при Київ. муфтіяті (засн. 2008), 5 духов. шкіл при ДУМК. «Арраїд» та її обл. організації виконують функції [Ісламського громадського культурного центру](#).

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. A. Bogomolov, S. Danylov. Is there political Islam in Ukraine? // The Review of International Affairs. 2003. Vol. 2, № 4;
2. Богомолів О. В., Данилов С. І., Семиволос І. М., Яворська Г. М. Ісламська ідентичність в Україні. К., 2005;
3. Зінько С. Ю. Іслам у сучасній світовій політиці. Л., 2005;
4. Кирюшко М. І., Бойцова О. Є. Іслам в Криму: Реліг.-нац. самоідентифікація кримськотатар. народу. К., 2005;
5. Козловський І. А. Своєрідність розвитку ісламського фактора в умовах Донецького регіону // Релігійна палітра у Донецькій області: Довід. реліг. організацій. Д., 2008;
6. M. Yakubovych. Islam and muslims in contemporary Ukraine: Common backgrounds, different images // Religion, State and Society. 2010. № 38, Vol. 3.

Бібліографічний опис:

Іслам / Д. В. Шестопалець, С. Я. Мухамедзянов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-12735>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).